

Роман
ІВАНУЧУК

Хресна проща

Романний триптих

Харків
«ФОЛІО»
2022

Книга перша

ДОМОРОСИ

Іспит сумління

I

Коли на майдані страдчівської церкви Різдва Пресвятої Богородиці не стало празнешного люду й запрошені на святкові обіди прихожани розходилися лісовими стежками по двоє, по троє, а то й цілими гуртами до обійсть, розкиданих по галявинах і вилаштованих рядочком над тихою Верещицею, я помітив маленького й зісохлого, немов коцюрубок, чоловічка, що сидів на порозі дзвіниці — в клепані¹ з проїденими міллю вухами, які стирчали, немов у пугача, брови мав зведені уверх дугами, наче від подиву; був він геть схожий на нічного птаха, засліпленого денним світлом, й уперто придивлявся до мене, наче хотів упізнати, потім підвівся й пошкандибав до колоди, на якій сидів я, і, дихнувши ядучим тютюновим димом, спитав, як мені здалося, досить нахабно:

— Ви що — з печери вилізли?

— Можливо, — відказав я неохоче. — Але дуже давно...

— А певне, що не ниньки... То небезмай три десятки років тому під час хресного ходу зайшло в онтой, нині загратований, отвір троє хлопців і дівчина — й навіки там пропали...

— Виходить, що не пропали, якщо донині їх пам'ятаєте...

¹ Шапка-вушанка.

— То ви насправді — з тих?

— З тих, з тих... — відбуркнув я, впізнавши чоловічка. — Але йдїть, йдїть собі, вуйку, а я ще трохи сам посиджу...

— А як називаєтесь? — не вступався чоловічок.

— Вам це конче треба знати?.. Сказав я вам: ідїть собі.

А тоді сталося диво: чоловічок зник, наче його тут зовсім і не було, я порозглядався й по якійсь хвилині побачив на чубку смереки, що заступала дзвіницю, справдешнього пугача з настовбурченими вухами, з жовтими дугами над здивованими очима — був той птах достоту схожий на чоловічка в клепані: може, то він перемінився в нічного птаха...

Й подумалося мені, що я превтомився за цілий день чекання.

...Називаюся Ігор Романюк; в це урочище під Страдчівською горою, яка моторошним отвором печерного входу зловісно вдивляється у принишклу видолину за Верещицею, я прийшов — згідно із колишнім домовленням між нами, чотирма філоматами, — із життєвих мандрівок.

Загратоване залізним пруттям чорне око гори, а ще розмова з чоловічком, схожим на поморщений коцюрубок, нагадали мені легенду, про нас складену: три десятки років тому четверо вигнанців із Львівського університету в день Благовіщення зібралися тут, біля страдчівської церкви, перед тим, як розійтися світами, щоб попрощатися й поклястися повернутись сюди через тридцять літ у день храмового празника у Страдчі, хоч ніхто з нас не вірив, що таке може колись статися, й тоді пішла із Янівщини чутка, що в печеру біля Страдча зайшли й не вернулися, навіки пропали троє хлопців і дівчина; хтось ту вигадку спородив ніби для того, щоб ніхто з нас нікому в пам'яті не залишився і щоб ніхто ніколи не шукав ізгоїв, відкинутих з битого шляху, яким вони досі йшли і враз стали нікому не потрібними; помолившись у церкві, ми на очах у прихожан, пройшовши разом з ними хресним ходом, вступили у чорний отвір, і ніхто більше нас не бачив і не шукав; згодом хтось загоро-

див печерну діру залізними штабами, прибивши печать по нашій пам'яті... Боже милий, спам'ятай мене, все це тільки легенда! Але ж могло так статися, думав я, дивлячись на тихий осінній плин Верещиці, бо чому ніхто, крім мене, не з'явився на умовлене місце зустрічі? Проте Богові не хотілося мене спам'ятовувати, і я далі додумував легенду, на дійсності засновану...

Дійсність у згадках перемагала, й Ігор, сидючи біля загра-тованого отвору печери, прокручував стрічку реальних картин, які відбивали прожиті в молодості дні. Були вони зримі й зовсім не зв'язані з легендою про таємниче зникнення колишнього студентського товариства в утробі печери; не було такого, але кожна байка має своє підґрунтя: прихожани церкви Різдва Пресвятої Богородиці, які звикли щонеділі бачити в Страдчі молодіжний гурт — може, то археологи? — що заходив у печеру, подовгу там перебував й згодом виходив на світ Божий, пустили по людях тривожну чутку, коли того гурту не стало видно на березі Верещиці...

А може, й справді, — думав тепер Ігор, — ми розчинилися у підземеллі, бо куди поділися, в яких світових пропастях позникали, що нікого на умовленому місці нині нема... Ігор у думці вперто скликав колишніх друзів, і ось вдалось йому на один мент їх повернути й розставити на зримій картині такими, якими вони були в дні студентської юності, — жадібних до життя загарлиців, котрим самого університету, лекцій, захоплень викладацькою майстерністю професури, тривожних хвилин під час екзаменаційних сесій, шелесту книг у бібліотеках було категорично замало: ми прагнули знайомств, розмов, суперечок і передовсім творчого проявлення — кожен з нас бажав виявити на людях свою ви-зрілу, та ще приховану духовну сутність читанням власних поезій, новел, вмінням викласти у словах свої погляди, похвальною набутими знаннями; ми бажали перемог у палких дискусіях, були потенційними політичними протестантами і головне — прагнули стати поміченими, виділеними

із студентської маси... Тож кожен з нас окремо, ще до знайомства, спіймався на гачок заманливого оголошення, вивішеного на дверях студентського клубу: охочі взяти участь у драматичному гуртку можуть зібратися такого-то дня і о такій-то годині в актовій залі, що маєстатично називалася тоді «kollegium maximum».

На режисера студентського драматичного гуртка зголосився найповажніший на філфаку п'ятикурсник Антон Доленко з Полтавщини — вельми поважний, бо переросток, за що йому почепили прозвисько Старий, інакше й не називали, часто забуваючи його справжнє ймення; був він мовчазний і добродушний, проте знав собі ціну, мав шану у студентів і прихильність викладачів, визнавався на драматургії й темою своєї дипломної роботи взяв п'єси Корнійчука, не пропускав жодної вистави у львівських театрах, крім того, цікавився економікою й деколи заводив бесіду про можливість рентабельного колгоспного господарювання, непогано знав філософію й на екзаменах з діалектичного матеріалізму вдавався до дискусій з приводу філософських систем Гегеля і Юма, заганняючи викладачів, які сліпо сповідували марксизм, у незручне становище, й ті, боячись ревізійоністських ухилів премудрого студента, завбачливо ставили йому найвищу оцінку; а ще всі знали, що Антон встиг за своє життя зазнати розмаїтих пригод, про які волів мовчати, й признавався до них лише в хвилини роздратувань суспільними несправедливостями: в юності Доленка забрали на роботу до Німеччини, а після війни зморений остарбайтер, звинувачений у співпраці з німцями, відбував п'ятирічне заслання у Приморському краю.

Старий чекав у актовій залі на охочих узяти участь у роботі драмгуртка, й прийшло до нього кілька волонтерів з різних курсів українського відділення філфаку.

Першим з'явився Ігор Романюк, вже досить знаний на факультеті поет: його вірші часто друкувалися в університетській багатотиражці, а недавно він втішився публікацією

• ————— •

великої добірки поезій в київському товстому журналі; зірковій хворобі Ігор не піддавався й мужньо сприймав критику на засіданнях літстудії.

Прийшов теж Ігорів однокурсник Мирон Синютка — малий зростом, з лисуватою круглою головою, він вправлявся у критиці й за скромні студентські гроші скуповував у книгарнях найновіші збірки поезій, захоплювався віршами маловідомого поета Ярослава Шпорти, й Ігор називав свого приятеля «зашпортаним на шпортознавстві».

З'явився в актовій залі, а інакше й не могло бути, красень з другого курсу гітарист Аркадій Молодин, який брав участь у масовках в театрі ПрикВО¹, куди напросився лише для того, щоб бачити щодня львівську примадонну Діану Шерстякову й бути із нею поруч; його прийняли охоче, зваживши на музикальні здібності й на ефектну зовнішність: був то стрункий, доладно складений юнак з баламутними сірими очима, з жуїрськими вусиками й трикутними бакенбардами, з вигляду — серцеїд, то й не дивно, що привів із собою нікому не знайому першокурсницю — русяве янголятко з довгою, до пояса, товстою косою і тремтливими віями, писану красуню, яка тихо назвалася: «Я — Ореста».

Антон попросив прибулих сісти й повідомив, що драмгурток працюватиме над п'єсою Корнійчука «Платон Кречет»; він роздав усім по примірнику п'єси й почав призначати майбутніх акторів на ролі.

— Ти, Аркадію, будеш Аркадієм — завідувачем лікарні, Ігор — Платоном, Мирон — терапевтом Бубликом, Ореста — асистенткою Валею, а на роль Ліди та й інших кандидатів на ролі доведеться ще шукати.

Й коли він це сказав, до зали увійшла коротко стрижена, до половини вуха, елегантна панна з розкосими очима, іронічним поглядом зелених очей і напускною суворістю на

¹ Театр Прикарпатського військового округу.

обличчі, немовби вона наготувалася захищатися від допитливих поглядів. Усе в її постаті було відточене, ніби на мрамурі різцем скульптора: маленькі вушка, гострий ледь загнутий носик, стиснута смужка губ, бліді щоки з легкими впадинами, довга шия з разком білих коралів, під рожевою блузочкою випинався скромний бюст, тонкий стан переходився вишиваною крайкою, — та попри всю цю вишуканість, коли вона стала поруч з Орестом, здалася Ігореві не красивою, начебто її дівоча врода заховалася під холодною маскою, немов під льодовою плівкою.

— Ви хто? — запитав Антон.

— Ліда Сорока, з журналістики.

— То будете архітектором Лідою.

Дівчина знизала плечима, ніби їй до всього цього було байдуже, Ігор пильно придивлявся до неї, дошукуючись в її обличчі властивої їй вроди, і врешті прошепотів, нахилившись до Мирона, — з нехиттю, аж гейби зі злом:

— Яка гордовита аристократка...

Перезнайомившись із майбутніми акторами, Антон відпустив їх до наступного дня — переписувати ролі.

II

Читання ролей почалося з репліки Валі-Орести: «Як близько сонце, воно іде на нас, не спиняйте, не спиняйте!», яку вона виголосила несподівано для себе самої натхненно, немов не під час репетиції, а вже на сцені — може, їй це так вдалося тому, що тих кілька слів були майже єдиним текстом в ролі асистентки Валі, і все артистичне вміння Орести вклатося в експресивну репліку. На миловидному личку дівчини із натурально відтвореної сонливості вилучилося природне захоплення сонячним сяйвом: Ореста враз із прекрасної ляльки перемінилася в живу людину, зачаровану пробудженням світу, який уперше їй з'явився — усвідомленим і чарівним.

Ігор невідривно дивився на Оресту, а вона все ще не виходила з ролі, сиділа з опущеними руками, не маючи сили здолати враження від уперше побаченого величного сонця, яке не переставало її засліплювати; Ореста відчувала, як промені гріють її обличчя, й знемагала від їхнього тепла, а вони, щораз наближаючись, падали на неї, обпікали, вона заслонила від них долонею й тоді крізь пальці побачила налиті радістю і здивуванням очі хлопця, з яким ще не встигла познайомитися, а мав він виконувати роль Платона; Ігор здався їй надмірно втішеним, його радість повнилася сміливістю, він перемагав зніяковіння Орести, долав її інфантильність, перемінював дитину в розквітлу дівчину, пожадливо обнімав її поглядом, утворював довкруг неї нестримне забороло — таке міцне, щоб чужі очі не могли його пробити, однак це йому не вдалося зробити: на неї так само гаряче, аж до нахабства, дивився Аркадій, ніби теж уперше побачив; захищаючись від тих обстрілів, Ореста провела долонею по обличчі, зсунула з нього подобу Валі й, зніяковіло посміхаючись, переводила погляд з Ігоря на Аркадія, повертаючи собі на мить образ гутаперчевої ляльки.

Старий, видно, був задоволений вдалою мізансценою, та це відчуття тривало в нього недовго: актори читали свої тексти без інтонацій, глухо — ні в одного не відчувалося втіхи від входження в роль, сама ж Валя-Ореста ще однією реплікою зруйнувала, мабуть, ту першу і єдину натуральну мізансцену в п'єсі: «Я хочу взяти сонце в руки й віддати його тобі», — вимовила вона зізнання, адресоване своєму коханому — окулістові Стьопі, й на цьому репетиція перервалася від саркастичної фрази Ліди:

— Спам'ятайтеся, та хіба так розмовляють закохані?!

Доленко невдоволено позирнув на Ліду, даючи їй зрозуміти, що заважає, проте її зауваження враз здетонувало дискусію: майбутні актори заговорили всі разом; невдоволення від того, що вже цілу годину добровільно повторюють за автором п'єси плакатні фрази й з напускним пафосом

входять у ролі рупорів фальшивої корнійчуківської демагогії, діяло кожного соромом, й усі обурено заговорили: хіба не міг Старий вибрати іншої п'єси, чи ж то світ клином зійшовся на «Платонові Кречеті»; Антон, забачивши провал, спробував рятувати ситуацію, мовляв, під час роботи над спектаклем маємо право підредаговувати твір, так роблять усі режисери у професійних театрах, проте його голос згас під аргументацією дискутантів; зрештою, Доленко сам передбачав подібне фіаско, адже в драматургії визнавався непогано й ходувльність Корнійчукової п'єси давно збагнув, однак мусив узяти її до репертуару: секретар комітету комсомолу Черепов не давав згоди на постановку «Свіччиного весілля» Івана Кочерги, ні, тим паче, на «97» Миколи Куліша, а про класичні п'єси й слухати не хотів...

Отож замість репетиції спалахнула гаряча й небезпечна суперечка, Антон боязко оглядався, та зупинити гамору не зумів — у актовій залі несподівано розпочалася перша репетиція самостійного студентського мислення.

— Роль Платона Кречета, як і майже всі ролі в цій п'єсі, — заговорив Ігор, — надумана, штучна й фальшива! Головний герой — а як може бути інакше в соціалістичному творі — стопроцентово ідеальний: вдумливий, талановитий, до того ж віртуозно грає на скрипці, чим зачаровує Ліду, і та, звичайно, в нього закохується!

Ліда, не відводячи погляду від Молодина, який мав грати роль її нареченого Аркадія, іронічно посміхнулася й додала:

— І моментально розчаровується в Аркадієві, запримітивши, як він наступає стоптаними каблуками на краї хо-лош задовгих на нього штанів...

Аркадій спалахнув і підтягнув штани, злісно при тому зиркнувши на журналістку, на губах якої в'юнилася зухвала посмішка; у вишуканого елеганта вмить пропала самовпевненість, і хоч йому зовсім не імпонувала негативна роль завідувача лікарні, став на його захист.

— До чого тут зовнішні ознаки, — сказав. — П'єса Корнійчука не про це, все-таки вона психологічна й у ній поставлене приховане завдання — розвінчати міф Кречета, — про це доречно говорив щойно Ігор.

У дискусію втрутився Синютка, який досі сидів мовчки, він вибухнув філіпікою, й ніхто не зумів перервати його запальну мову:

— Наша дискусія, друзі, розпочалася не із суттєвого. Чому не має права існувати в мистецтві ідеальний герой? Хіба мало в класичній літературі героїчних персонажів, візьміть хоча б Тараса Бульбу або Кирила Тура з «Чорної ради». Річ не в цьому: ви спершу згадайте, в якому році написав Корнійчук п'єсу. Забули? То я вам пригадаю...

Антон ляснув книжкою по столі.

— Перестань, Мироне! Ми зійшлися сюди не для політикування, а заради мистецтва...

— Ти диви! — запіяв Мирон. — Кому ж то вже вдалося віддерти мистецтво від політики? Ти будеш, напевне, першим таким піонером, Антоне... Бо навіть декаданс і досі вважається політичною матерією, оскільки проповідує визволення творчості від тієї ж політики... Ну, а в цій п'єсі заполітизовано все, до того жажливо примітивно: «ви в піонерах були?», «ви ж член партії!» — і т. д., і т. п. ...Я навів інвективи першого секретаря обкому партії Береста, який усе знає і є справедливішим від буддійського божища... А які мудрі сентенції проголошує цей партійний бос: «Яка може бути пильність без віри в народ?» Ба навіть дурненький окуліст Стьопа завойовує серце Валі ось яким вишуканим освідченням: «Кохана Валю, моя любов до тебе чиста, як кришталь, адже ми живемо в епосі, коли люди переробляють світ і долають власні вади!»

— Відпочинь, колего, — нарешті вдалося Ігореві зупинити Миронів пасаж. — Краще послухай анекдот, я щойно його придумав... Сидять під копицею сіна тракторист Вася і доярка Маша. Вася хоче обняти дівчину, та вона, перед тим як відда-

тися коханому, запитує: «Ти віриш у комунізм?» — «Вірю!» — на весь степ вигукує Вася, й тоді дівчина, схиливши голову на плече хлопця, млосоно шепоче: «Якщо так, то я твоя...»

— Яка досконала соцреалістична схема! — вигукнув Мирон, перемагаючи сміх акторів.

Антон підвівся.

— Я припиняю цей балаган, товариші! Ви надто далеко заходите, вже й до методу добираєтеся. А там — і до системи... Це шкідливе критиканство... Чи не краще було б подумати, адже настав час відлиги, про вдосконалення нашого ладу...

Мирон приклав до уст човником долоню й, нахилившись до Антона, проказав півголосом:

— Недавно приїжджав до Москви ідеальний комуніст — французький філософ Жан Поль Сартр. Однак, недовго погостювавши в Білокам'яній, він стрімголов утік звідти, ніби за ним гналося щонайменше сто макбетівських відьом! А віддихавшись у Парижі, сказав: «Та система не надається до ремонту, її треба поламати й викинути на смітник!»

Антон зблід.

— Товариші, — прошепотів, — ми ж не в катакомбах, а в радянському університеті. Схаменіться!

— А нам би й не вадило збиратися в якійсь печері, ми ж неофіти, — сказав Ігор.

У розмову втрутилася Ліда.

— Не хвилюйтеся, Антоне, ми ж нічого антидержавного не чинимо. Але ж не можемо й далі ходити з кляпами на писках. Тиран здох, і настав час очищення. Мусимо вчитись мислити, як нормальні люди, а не як корнійчуківські манекени.

— Власне, власне! — підхопив Мирон, він витирав хустинкою свою круглу лису голову і не вгавав: — Ми взялися готувати до постановки неймовірну фальшивку... Найпримітивніший персонаж п'єси терапевт Бублик перераховує, скільки хворих прийняв він за своє життя, скільки сердець вислухав. А чи не краще було б, якби Корнійчук примусив

його полічити, скільки людей померло від голоду за один той рік, коли писалася п'еса: та в сотні разів більше нарахував би трупів! Ба ні, для драматурга в той час найважливішою проблемою був чиряк на шиї в секретаря обкому партії, що його так уміло зоперував знаменитий хірург Кречет!

Аркадій Молодин, поглядавшись, проказав тихо:

— Друзі, наша розмова може бути почута. Нам того треба? Краще б ми справді знайшли для зустрічей якусь печеру, бо в цій актовій залі напевно стіни вуха мають...

— А я скажу, куди нам варто податися, — промовив Ігор. — До Страдча. Там така печера, що й біс нас не знайде. Я добре знаю ті місця, сам родом з Янова...

— Чому б і ні? — підтримала Ігоря Ліда. — Виїхати на пленер, ми ж таки маємо якийсь стосунок до мистецтва. І до романтики теж, адже ще не старі...

Її іконописне обличчя враз тепліло, Ігор приглянувся до Ліди й побачив, як крізь холодну маску проколюється на обличчі дівчини затаєна врода — може, вона з'являється, коли мова заходить про мистецтво?

Ігор перевів погляд на Оресту й ураз забув про затаєну Лідину вроду, якої треба було дошукуватись, а Ореста — ніби вся занурилась у свою власну красу: русяве волосся в'язалося у золоту вужівку коси, що збігала до пояса розплужкою поміж грудьми, й, мабуть, від цього прекрасна лялька знову, як це сталося на початку репетиції, перемінилася в живу красуню, вона зачудовано дивилася на дискусантів, і з-під її довгих вій падали прямо на Ігоря сині пучки променів, пропалювали сорочку на грудях хлопця й проникали до самого серця. Він ще палкіше, ніж на початку репетиції, огортав поглядом дівчину, створюючи довкруг неї заслону, щоб інші очі не уздріли того, що він, та враз із тривогою знову помітив, як пожадливо й нахабно дивиться на неї Аркадій.

...Того дня, коли в *kollegium maximum* відбувалася невдала репетиція вистави «Платон Кречет», Аркадій Молодин святкував свою першу справжню парубоцьку перемогу,

й політична дискусія між учасниками драматичного гуртка його не зачіпала, був він ніби відсутній серед товариства, навіть чарівну Оресту, з якою прийшов на репетицію, не відразу побачив — оцінив її вроду аж тоді, коли вона так вдало відтворила стан пробудження асистентки Валі...

Зустрів її біля брами клубного корпусу, коли дівчина читала оголошення. Вона спитала Аркадія, де займатиметься драмгурток, й він узяв її за руку, мов дитину, бо ж була маленька й щупла, схожа більше на школярку, ніж на студентку; сам же Аркадій перебував ще під враженням проведеної ночі в гримувальні прими Діани Шерстякової: гордовита актриса несподівано йому підкорилася. Коли він на порозі гримувальні з букетом троянд у руці на колінах благав у неї прихильності, актриса допомогла йому підвестися, погладдила долонею по щоці й сказала так просто й байдуже, ніби йшлося про зовсім буденну для неї річ:

— Не зображуй страждань, тобі це недоступно. Та коли вже так дуже захотів, то залишайся в мене на ніч, скільки того діла...

До цієї перемоги йшов Аркадій довго. Наділений від природи ефектною чоловічою вродою хлопець після закінчення середньої школи вихопився до Львова із провінційного містечка, де для його буйної вдачі бракувало простору: вечірні, під гітару, гутірки втратили зрештою свій чар і сенс; із тих кількох десятикласниць, яких він за їхньою згодою, бо липли до нього, мов оси до меду, позбавив дівочтва, не вибрав жодної й не збирався зав'язувати собі світ; хлопець не давав стриму своїй парубоцькій сваволі, й батьки, які пильно стерегли доньок, полегшено зітхнули, коли заводяки не стало видно в містечку — певне, улаштувався в якомусь львівському інституті або й в університеті, і слава Богу; Аркадій спершу приїжджав на вихідні додому й збирав у парку галасливу компанію, а потім не стало його чути, пропав...

А він і насправді пропав... Сталося це в театрі ПрикВО на виставі Всеволода Вишневського «Оптимістична трагедія».

Жінку-комісара грала артистка Діана Шерстякова: такої жіночої вроди, замішаної на чоловічій мужності, взагалі не могло існувати на білому світі — може, то було цілковите її перевтілення, й коли комісар вийняла з-за пояса нагана й вистрілила у п'яного матроса, який поривався її гвалтувати, коли скрикнула «Хто ще хоче комісарського тіла?!», Аркадій притьмом зійшов з гальорки, пробіг проходом до оркестрової ями й, перехилившись через балюстраду, жадібно вдивлявся в постать вродливої актриси й мовчки благав, щоб вона його запримітила, гіпнотизував чоловічою жадобою, й вона нарешті уздріла юнака, а як уже пролунали в залі оплески, коли актриса вийшла на поклон, тоді Аркадія обпик її позирк, вона нахилилася й прошепотіла до нього:

— І ти возжелав комісарського тіла?

На другий день Аркадій зайшов до кабінету директора театру й попросився в масовку. Директор, оцінивши зовнішність хлопця й дізнавшись, що він має ще й музикальні здібності, прийняв його без слова.

...Кожного разу, коли Аркадій виходив у масовці на сцену, актриса Шерстякова помічала його, молодого красеня, та й не могла не запримітити, він-бо переслідував її закоханим поглядом і при кожній нагоді намагався бути якнайближче біля неї; вона гасила його хіть байдужим поглядом, ніби й не впізнавала того юнака, що голодно дивився на неї, коли вона після закінчення «Оптимістичної трагедії» приймала овації; знаменита артистка під час своєї праці в театрі звикла до уваги адораторів — цей хлопець був одним із багатьох, проте їй, амбітній жінці, приємно було відчувати на собі його закоханий погляд, й вона завше тримала Аркадія в полі свого зору, немовби вивчала його акторські можливості, й урешті ошчасливила несподіваною пропозицією: а чи б не спробував він у другому складі репетирувати роль Хоми Брута у виставі «Вій»...

Літала під час репетицій домовина понад сценою, осідала долі, й тоді з неї виходила прекрасна Сотниківна й простя-

гала до Хоми руки, щоб затягнути його у відьомське пекло; Хома-Аркадій описував крейдою довкруг себе кола й приговорював «хрест на мені, хрест на спині», проте його очі не відтворювали смертельного жаху, він шепотів закляття, не відводячи при тому палкого погляду від Діани-відьми; Шерстякова переривала гру, підходила до Аркадія, термосила його за оборки спудейського кафтана й говорила: «Ти телепень, а не актор, я ж не Діана Шерстякова, й навіть не Сотниківна, я відьма, й ти мусиш мене боятися, умлівати зі страху, таж спробуй у своєму погляді відбити нарешті панічний переляк — ось вдирається до церкви нечиста сила, сам Вій простягає до тебе кощаві руки, то хоч трохи злякайся!» — й водила розчепіреними пальцями по його обличчі, він ті пальці цілував, й вона безпорадно дивилася на неfortunного Брута. Врешті після генеральної репетиції актриса кинула зневажливо: «Вертайся в масовку, ти бездарний!» — і з тими словами пішла до своєї гримувальні; тоді Аркадій, схопивши зі столика букет троянд, що його завбачливо прихопив на генералку, подався за Діаною, впав перед нею на коліна, й вона, змилосердившись, залишила його в себе на ніч.

Нервово роздягалася й невдоволено бурчала, хоча в тому бурчанні вчувалася Аркадієві кокетлива жартівливість: «Набагато легше віддатися тобі, ніж переконати, що ти мені протиний; та ходи, ходи вже швидше, чого ще там вовтузишся, чи не загудзувалися, бува, зав'язки на твоїх кальсонах?»; Аркадій, зрештою, не барився, накинувся на неї, немов голодний звір на жертву, м'яв їй груди, мало не трискала з них кров, він довго мучив її, байдужу й холодну, аж поки вона не зм'якла, поки її очі не затягнулися туманною паволокою — і враз Діана ожила, обхопила хлопця руками за шию, увіп'ялася в уста й вистогнала «мій рідний, любий!»; Діана знемагала, мліла, самотня артистка мала вже чимало коханців, але такого в неї ще не було — молодого, сильного й невтомного, вона шепотіла таке, в що важко було хлопцеві повірити: «Ти станеш

ЗМІСТ

К Н И Г А П Е Р Ш А

ДОМОРОСИ. Іспит сумління 5

К Н И Г А Д Р У Г А

СТРАДЧІВСЬКИЙ ПАТЕРИК. Символ віри 159

Частина перша 159

Частина друга 224

К Н И Г А Т Р Е Т Я

ЗОЛОТІ ВОРОТА. Кант благальний 311

Примітки. *Василь Ѓабор* 348